

ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΝΑΞΙΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ: ΕΚΦΑΝΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΔΙΧΑΣΜΟΥ ΣΤΗ ΧΩΡΑ (1915-1922)

ΛΑΖΑΡΟΣ Ν. ΘΕΟΦΙΛΟΣ
Χημικός, MSc

ΜΑΝΟΛΗΣ Γ. ΣΕΡΓΗΣ
Ομότ. Καθηγητής του Δ. Π. Θράκης

Περίληψη: Στην παρούσα εργασία φέρνουμε εις φως άγνωστες σελίδες της ναξιακής ιστορίας που συνδέονται άμεσα με τον Εθνικό Διχασμό από το 1915 μέχρι και το 1922, ένα μήνα πριν από τις παραμονές της Μικρασιατικής Καταστροφής. Βασιζόμενοι με μια Πράξι του Κοινοτικού Συμβουλίου της Χώρας Νάξου του 1922 παρουσιάζουμε και αναλύουμε τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην πόλη εκείνες τις ημέρες, ενώ παραλλήλως αντλούμε ερεθίσματα για μελέτη κάποιων άλλων άγνωστων κατά τα χρόνια του Διχασμού γεγονότων, μιας περιόδου που συνεχίζει μέχρι σήμερα να στιγματίζει την πορεία της χώρας μας...

Παρ' όλο που το κύριο θέμα της Πράξεως εστιάζεται στην καταδίωξη των Βενιζελικών από υποστηρικτές του φιλομοναρχικού κόμματος της πόλης, έχοντες μελετήσει εις βάθος την ιστορική περίοδο 1915-1922, επιχειρούμε μια όσον το δυνατόν αντικειμενική ανάλυση των γεγονότων στο νησί, σεβόμενοι τις δύο παρατάξεις, αναλογιζόμενοι τις κακίες και τις αδυναμίες αμφοτέρων των αντιπάλων κόσμων, με κατανόηση στην ανθρώπινη αδυναμία. Αποφεύγουμε τα απλουστευτικά διχαστικά δίπολα (καλοί # κακοί, άγγελοι # δαίμονες, πατριώτες # προδότες) έν γνώσει μας ότι έχουμε να αντιμετωπίσουμε κατ' ουσίαν φανατισμένους λαϊκούς ανθρώπους και αντίστοιχους λογίους καθοδηγητές τους (οι πρώτοι «μαθητές» των δευτέρων). Δεν επιθυμούμε να ενισχύσουμε με την εργασία μας τους ήδη υπάρχοντες ιστοριογραφικούς μύθους, αλλά να τους αποδομήσουμε...

Επιχειρούμε, ειδικότερα, να κατανοήσουμε τη δυναμική του μοναρχικού θεσμού στη ναξιακή κοινωνία και να ερμηνεύσουμε με πιο φανερούς όρους τη νομιμοποίησή (legitimation) του, με ιδιαίτερο πεδίο αναφοράς την εθνική ιδεολογία περί Μεγάλης Ιδέας και τη σύνδεσή της με τη Μοναρχία.

Λέξεις-κλειδιά: Εθνικός Διχασμός, 1922, Βασιλικό Δημοψήφισμα 1920, Βενιζελικοί, Βασιλόφρονες, Κοινότης Νάξου, Μοναρχία, Κωνσταντίνος Γλύξμπουργκ, Μανούσος Δερλερές, Λαμιακά, φανατισμός.

1. Εισαγωγικά, θεωρητικά

α. Ο **Εθνικός Διχασμός** ήταν η σύγκρουση του φιλελευθερισμού στη ριζοσπαστική εκδοχή του με τον αντιδραστικό συντηρητισμό.¹ Βασική και απαρέγκλιτη αρχή του Ελευθερίου Βενιζέλου ήταν ο ανόθευτος φιλελευθερισμός και ο γνήσιος κοινοβουλευτισμός, που θα διασφάλιζαν στο ακέραιο τις προσωπικές ελευθερίες και τη λαϊκή κυριαρχία αντιστοίχως. Υπό μία άλλη παρεμφερή θεώρηση, ο Διχασμός προήλθε από δύο διαφορετικά περιεχόμενα της ίδιας *Μεγάλης Ιδέας*. Αμφότερες οι πλευρές εξέφραζαν έναν **πολιτικό εθνικισμό**, διαφορετικού χαρακτήρα: Ο βενιζελικός εθνικισμός ήταν φιλοδυτικός, αστικός, εκσυγχρονιστικός, ο μοναρχικός ήταν εσωστρεφής, βασισμένος σε λαϊκές ή λαϊκιστικές δοξασίες, οπισθοδρομικός θα λέγαμε, αν θυμηθούμε ότι οικοδομήθηκε σε μυθολογίες και παραδόσεις (του *Μαρμαρωμένου Βασιλιά*, του *Εξαδάκτυλου*, της *Κόκκινης Μηλιάς* και της *Αγία-Σοφιάς*). Αυτό δεν σημαίνει ότι μεγάλο τμήμα του λαϊκού κόσμου «της άλλης πλευράς» δεν εμφορείτο από τέτοια μυθολογήματα.

Η διαμάχη μεταξύ βενιζελικών και αντιβενιζελικών / φιλοβασιλικών ήταν ζήτημα πολιτειακό και συνταγματικό. Ήταν μια πάλη ανάμεσα σε μια κοινοβουλευτική δημοκρατία και στον βασιλικό απολυταρχισμό. Η πάλη ανάμεσα σε αυτά τα δύο ιδεολογικά ρεύματα υπήρξε αδυσώπητη, αμφίροπη και πολύχρονη.

Η ελληνική ιστοριογραφία φαίνεται να μεροληπτεί υπέρ του Ελευθερίου Βενιζέλου στο ζήτημα του Διχασμού. Όμως, όπως ισχυρίζεται ο Γ. Μαυρογορδάτος, αυτά τα ίδια τα πράγματα «μεροληπτούν» υπέρ του κρητικού πολιτικού. Αντικειμενικοί παράγοντες, σε πολλά επίπεδα, «... συνθέτουν μία εικόνα περισσότερο θετική για τη μία πλευρά και περισσότερο αρνητική για την άλλη. Κατά συνέπεια, μολονότι και οι δύο πλευρές ασκούν ακατάσχετη προπαγάνδα, ενιαίο, συγκροτημένο και συνεκτικό πολιτικό λόγο αρθρώνει τελικά μόνο ο Βενιζελισμός. Αυτή η δομική διαφορά ύστερα προεκτείνεται και αναπαράγεται στην ίδια την ιστοριογραφία. Μοιραία υπερισχύει η “Βενιζελική” θεώρηση της σύγκρουσης».²

β. Η **Μοναρχία στην Ελλάδα**. Επειδή το θέμα της εργασίας μας εδράζεται στη στάση των Βενιζελικών της Χώρας Νάξου έναντι της δυναστείας των Γλύξμπουργκ και συγκεκριμένα έναντι της επιστροφής του Κωνσταντίνου την Ελλάδα μετά το σχετικό δημοψήφισμα του 1920 κρίνουμε απαραίτητο να υπενθυμίσουμε τα εξής βασικά στοιχεία: Η **Μοναρχία** στην Ελλάδα κέρδιζε τη λαϊκή αποδοχή της με την καταλυτική συνδρομή των κάθε λογής λογίων (ιστορικών, λογοτεχνών, ποιητών). Οι λόγιοι (παντού και πάντοτε) διαμορφώνουν συστήματα ιδεών, ο λαός τις αποδέχεται. Η λογιοσύνη του 19^{ου} αι. διαμόρφωσε έντεχνα τη συλλογική πεποίθηση για τη νομιμότητα της Μοναρχίας και ενίσχυε τα «υλικά» της πολιτικής της: «*Η οικογένεια Γλύξμπουργκ είχε κληθεί να βασιλεύσει σε μια φτωχή χώρα, όπου τα ερείσματα της μοναρχίας ήταν ισχνά και οι βασιλείς ανασφαλείς, όπου το εθνικό ζήτημα ήταν σε διαρκή προτεραιότητα και ο εθνικισμός το προσφορότερο πεδίο ενίσχυσης της λαϊκής νομιμοφροσύνης*».³ Τα κοινωνικά

¹ Σωτήρης Ριζάς, *Βενιζελισμός και Αντιβενιζελισμός. Στις απαρχές του Εθνικού Διχασμού 1915-1922*, Ψυχογιός, Αθήνα 2019, 27-37.

² Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος, 1915, *Ο Εθνικός Διχασμός*, Πατάκης, Αθήνα 2015, 13 κ.ε.

³ Μάριος Χατζόπουλος, «Μεσσιανισμός και μοναρχία. Σχετικά με τους όρους νομιμοποίησης της δυ-

ερείσματα της βασιλείας στην Ελλάδα ήταν στην αρχή ισχνά σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές μοναρχίες. Τα «υλικά» αυτά τα ανανέωνε όποτε έκρινε ορθόν. Είναι πασίγνωστα, γι' αυτό τα θυμίζουμε έν συντομία:

♦ Χρησμολογίες, λαϊκές παραδόσεις (βυζαντινές και μεταβυζαντινές) ικανές να κινητοποιούν το συλλογικό αίσθημα, αφού συνδέονταν με την Μεγάλη Ιδέα και αναφέρονταν στην ποθούμενη από αιώνες έλευση ενός θεόσταλτου Μεσσία, του Βασιλιά-Λυτρωτή που θα εισερχόταν νικητής και τροπαιούχος στην Πόλη και την Αγιά Σοφιά. Η τύχη της Κωνσταντινούπολης ήταν το κυριότερο ζήτημα που απασχολούσε τη (χριστιανική) χρησμολογική παράδοση. Η «Ανάσταση» που επαγγέλλονταν οι προφητείες, για παράδειγμα, δεν ήταν το αποτέλεσμα μιας σειράς δυναμικών ενεργειών της υπόδουλης κοινότητας των Ορθοδόξων, αλλά το αποτέλεσμα Θείας Βουλήσεως, κυρίως, των οργάνων που θα την εξέφραζαν: Ενός μεσσιανικού τύπου Βασιλέως και ενός Λαού - Λυτρωτή που θα απελευθέρωναν το ελληνικό Γένος σε έναν προαποφασισμένο μεν, αλλά άγνωστο χρόνο.

Η προσέγγισή μας εκκινεί μεθοδολογικά από τη θέση του Anthony Smith στο κλασικό έργο του *Ethnosymbolism and nationalism...* για την επίδραση που ασκούν οι μυθολογίες στον χαρακτήρα, αλλά και στην ίδια την πορεία των εθνικών ιδεών, αυτών που ανέπτυξαν, δηλαδή, τα νεοσύστατα εθνικά κράτη κατά τον 19^ο αι.⁴

♦ Ειδικότερα, η μυθολογία περί το όνομα του Διαδόχου. Η Λαογραφία έχει αποδείξει με δεκάδες εργασίες τη μαγική δύναμη του ονόματος.⁵ Στην περίπτωση του Διαδόχου είχαμε ένα όνομα που διέθετε τη δυνατότητα να ανακαλεί στο παρόν ένδοξες ιστορικές μνήμες, αλλά κυρίως να δημιουργεί βάσιμες προσδοκίες στο εθνικό φαντασιακό. Ήταν ένα όνομα με ιδιαίτερο *συμβολικό φορτίο*: Κωνσταντίνος ήταν ο πρώτος βασιλεύς της Πόλης, Κωνσταντίνος ο τελευταίος, Κωνσταντίνος θα είναι και ο ελευθερωτής της. Ο Γεώργιος Α', όταν συνειδητοποίησε το 1897 ότι «τα κοινοβουλευτικά κόμματα και οι εθνικοί σύλλογοι, φιλοδοξούσαν να εγγράψουν σοβαρές κοινωνικές και πολιτικές υποθήκες, αποφάσισε να συνταχτεί ανοιχτά με τους θιασώτες της εμπλοκής σε πόλεμο»⁶. Και όταν η ταπείνωση και η αποδοκιμασία που ακολούθησαν την ήττα

ναστικής εξουσίας στην Ελλάδα τον ύστερο 19^ο αιώνα», Τετράδια Εργασίας 35, Διακυμάνσεις του νεοελληνικού πολιτικού στοχασμού από τον 19^ο στον 20^ο αιώνα, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, Τομέας Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 2014, 37-38.

⁴ Anthony Smith, *Ethnosymbolism and nationalism: A cultural approach*, Routledge, London 2009, 23 κ.ε.

⁵ Παραπέμπουμε ενδεικτικά (και τιμής ένεκεν) στην κλασική εργασία του Δημ. Β. Οικονομίδου, «Όνομα και ονοματοθεσία κατά τας δοξασίας και συνηθείας του ελληνικού λαού», *Λαογραφία* 20 (1962), 445-542.

⁶ Μάριος Χατζόπουλος, «Μεσσιανισμός και μοναρχία...», ό.π., 17.

στον «ατυχή» πόλεμο του 1897 απείλησαν προσωρινά τον αλώβητο μέχρι τότε Γεώργιο, και το πολιτικό σύστημα της εποχής, ο βασιλεύς ανανέωσε τα ερείσματά του στην κοινωνία προβάλλοντας τον Κωνσταντίνο.

♦ Η ιδεολογία του αλυτρωτικού εθνικισμού ήταν το ευχερέστερο μέσον επικοινωνίας με τον λαό. Η Μοναρχία (με όσα προαναφέρθηκαν) εμφανιζόταν ως ο κύριος υπέρμαχος του εθνικού ζητήματος, αλλά επιδίκαζε συγχρόνως στον μονάρχη στοιχεία που ο ίδιος δεν διέθετε: Κυρίως, την αυθεντικότητα μιας ιθαγενούς καταγωγής.⁷

♦ Ο προσωπικός βίος του Κωνσταντίνου, δημόσιος και ιδιωτικός, αποκτούσε κι εκείνος μυθικά χαρακτηριστικά. Οι γάμοι του, π.χ., με την πριγκίπισσα Σοφία (1889) παρείχαν αφορμή για νέες προφητείες με μεσσιανικές συνυποδηλώσεις.⁸

Ενδεικτικά, παρουσιάζουμε εδώ τον αντίκτυπο που είχε στο Δημοτικό Συμβούλιο Νάξου⁹ το άγγεγμα «... τής υπό κακούργων χειρών δολοφονίας έν Θεσσαλονίκη του δημοφιλεστάτου Βασιλέως ημών Γεωργίου του Α'...».¹⁰ Στις 8 Μαρτίου 1913 ο Πρόεδρος Γεράσιμος Φραγκόπουλος και τα μέλη Γεώργιος Θ. Καρτάλης, Δημήτριος Απ. Χρύσης, Ιωάννης Κ. Παλαιολόγος, Μάρκος Γ. Κορακίτης και Γεώργιος Β. Πιταράκης, αφού θρηνολογούν τον νεκρό Βασιλέα και μνημονεύουν το έργο του, αποφασίζουν (α) να αποσταλεί συλλυπητήριο τηλεγράφημα στον Διάδοχο και την βασιλική οικογένεια, (β) να κυματίζει μεσίστια η σημαία του Δήμου και (γ) να παραστεί ολόκληρον το σώμα στην επιμνημόσυνη δέηση που θα πραγματοποιηθεί στη Μητρόπολη, κατά την ημέρα της ταφής του. Αργότερα τα ίδια ακριβώς Μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου Νάξου με την 20 Πράξιν τους, στις 26 Ιουνίου 1913,¹¹ παμφηφεί εγκρίνουν «... ίνα ο Δήμος μετάσχη των ενεργουμένων πανελληνίων εράνων υπέρ ανεγέρσεως ανδριάντος της Α.Μ. Βασιλέως Κωνσταντίνου...»,¹² με την διάθεση 400 δραχμών από το αποθεματικό του Δήμου.

γ. Η λατρεία του Βενιζέλου. Ο άλλος πόλος της σύγκρουσης. Η μυθοποίησή του δημιουργήθηκε και καλλιεργήθηκε ιδιαίτερα στη γενέτειρά του, αλλά και όπου υφίσταντο συμπαγείς πληθυσμιακές ομάδες (π.χ. μικρασιάτες πρόσφυγες). Ο κρητικός λαός δημιούργησε θρύλους για τη γέννηση και την καταγωγή του (πρβλ. τους θρύλους για τον Βασιλέα): Μια λάμψη στον ουρανό ή η προσευχή του παπά και του χότζα την ώρα της γέννησής του, επιβεβαίωναν την πεποίθηση ότι ο Βενιζέλος ήταν ο θεόπεμπτος Μεσσίας. Στη καθημερινή ζωή της Κρήτης (στις λαϊκές αφηγήσεις) ο Λευτέρης αποκτούσε υπερφυσικές αρετές, στη φαντασία του λαού της μετατρεπόταν σε απόλυτο θρύλο. Από τις αρχές του 20^{ου} αι. το όνομά του ή το επώνυμό του εισήλθαν κατ' επανάληψη στο σύστημα της ονοματοδοσίας των αγοριών, στο δε των κοριτσιών αυτό της δεύτερης συζύγου του, της Έλενας (Σκυλίτση).

Ήταν ο πολιτικός των μεγάλων επιλογών του Έθνους. Οι συνέπειες των προσωπι-

⁷ Βλ. ενδεικτικά Σπ. Τριαντάφυλλος, *Ο θεσμός της Βασιλείας και αι παραδόσεις περί της καταγωγής του Ελληνικού Βασιλικού Οίκου. Ιστορική ανασκόπηση*, Αθήναι 1948.

⁸ Μάρκος Χατζόπουλος, «Μεσσιανισμός και μοναρχία...», ό.π., 35-36.

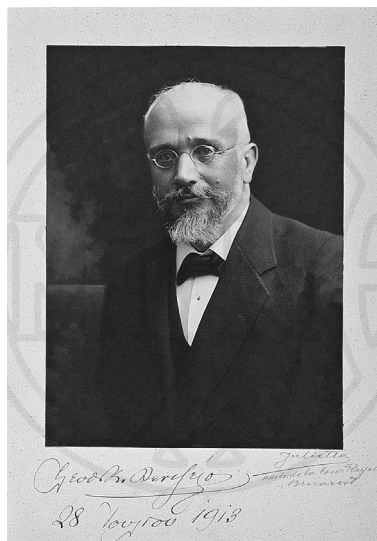
⁹ Με Δήμαρχο τον έμπορο Εμμανουήλ Ι. Ναυπλιώτη.

¹⁰ Ανέκδοτο κείμενο. Απόκειται στο Αρχείο της Κοινότητας Νάξου, στον φ. 17 (Πρακτικά Συνεδριάσεων Δημοτικού Συμβουλίου Νάξου, του έτους 1913).

¹¹ Ομοίως.

¹² Πρόκειται για τον ανδριάντα που σήμερα βρίσκεται στην είσοδο του Πεδίου του Άρεως, στην Αθήνα.

κών του επιλογών, κυρίως σε ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής, επηρέασαν το σύνολο του ελληνικού κόσμου. Ήταν, δηλαδή, η επιτομή του υπεύθυνου πολιτικού ανδρός που ελάμβανε αποφάσεις με θάρρος και πλήρη επίγνωση των συνεπειών τους. *Ο χαρισματικός ηγέτης που προκάλεσε την Ιστορία. Μοιραία, όπως συμβαίνει σ' αυτές τις περιπτώσεις, οι μεν τον είδαν ως τον Λυτρωτή που πραγματοποίησε το όραμα της Μεγάλης Ιδέας στο εσωτερικό και το εξωτερικό του κράτους, οι δε ως τον βασικό υπεύθυνο του διχασμού της χώρας, τον καταστροφέα του Ελληνισμού. Έτσι, έγινε αντικείμενο θρησκευτικής σχεδόν λατρείας αλλά και ασπόνδου μίσους. Η ρητορική του εναντίον του μίσους (με κάθε λογής ενεργήματα, λόγους και δράσεις), που τροφοδοτείται ανελλιπώς από το 1910, είναι όντως αξιοθαύμαστη... Θεωρούμε ως κορύφωσή της το Ανάθημα της 12^{ης} Δεκεμβρίου 1916.¹³ Στον αντίποδα αυτών, παραθέτουμε το Σύμβολον Πίστewς των Βενιζελικών:¹⁴*

Πιστεύω εις ένα Ελευθέριον Βενιζέλον, πατέρα και παντοκράτορα ελευθέρου και δούλου Ελληνισμού, ποιητήν ελευθέρας Ηπείρου, Μακεδονίας και Νήσων.

Και εις ένα κύριον Βενιζέλον, δεύτερον Χριστόν της Ελλάδος τον μονογενή υιόν της επαναστάσεως του Γουδή.

Φως πολιτικόν εκ φωτός πολιτικού, πολιτικόν και διπλωμάτων, εξ ου Μεγάλη Ελλάς εγένετο.

Τον δι' ημάς τους υποδούλους Έλληνας και διά την ημετέραν ελευθερίαν κατελθόντα εκ των ορέων της Κρήτης, πολιτευθέντα και δράσαντα υπέρ ημών.

Σταυρωθέντα τε υπέρ ημών επ' εσχάτων τούτων των ημερών και παθόντα και ταφέντα πολιτικώς κατά τους Γερμανόφιλους.

Και αναστησόμενον αφεύκτως έν λίαν προσεχεί μέλλοντι κατά τας ελπίδας και πόθους ημών.

Και εις το πνεύμα αυτού το μέγα και ευρύ, το ζωοποιόν, το εκ της σοφής αυτού κε-

¹³ Ιωάννης Κονιδάρης, «Το ανάθημα κατά του Ελευθερίου Βενιζέλου (12 Δεκεμβρίου 1916)», *Νομοκρανικά* 2 (2016), 9-19.

¹⁴ Απόκειται στο *Ιστορικών Αρχείον Νάξου*.

φαλής εκπορευόμενον το συν αυτώ δοξαζόμενον, το λαλήσαν διά των Συνθηκών Λονδίνου, Αθηνών και Βουκουρεστίου.

Εἰς μίαν ἀμεμπτον και καθαρὰν πολιτικὴν αὐτοῦ.

Ομολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Βενιζελισμοῦ εἰς ἀφ᾽ ἑσιν τῶν κομμάτων τοῦ παλαιοκομματισμοῦ.

Προσδοκῶ ἀνάστασιν ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος. Ἀμήν.

Τὰ ἀδημοσίευτα κείμενα ποὺ παραθέτουμε ἐδῶ δηλώνουν τὴν τοπικὴ ἐκδοχὴ αὐτῆς τῆς ἀμφιθυμικῆς σχέσης ποὺ ἀνέπτυξε μαζὶ τοῦ ἡ μικρῇ νὰξιακῇ κοινωνία. Ἰδοὺ ἓνα ἀπὸ αὐτά: Στὸ ἀδημοσίευτο αὐτὸ ἐγγράφο-ψήφισμα (2^ας Ἰουλίου 1919) ὁ Πρόεδρος τῆς Κοινότητος Νάξου Χριστόδουλος Ι. Σαραντινὸς ἀναφέρει:¹⁵

«... Γνωστὸν ἡμῖν τυγχάνει κ.κ. Σύμβουλοι ὅτι ἐγγίζει ἡ εὐτυχὴς ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐπανέλθῃ δοξασμένος ὁ Μέγας Ἀρχηγὸς τοῦ ἔθνους μας, ἐκεῖθεν ὅπου ὡς ἀθλητὴς ἀκατάβλητος καὶ κατόπιν ἀγῶνων ἀληθῶς ὑπερανθρώπων ὅπως ἐπαναφέρῃ τὸ παραπλανηθέν κράτος ἡμῶν εἰς τὴν οδὸν τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου κατήγαγε τὴν τελικὴν περιλαμπρὸν νίκην, καθ' ἣν ἡ ἐλευθερία ἐπεκράτησε τῆς δουλείας καὶ ὁ πολιτισμὸς ὑπερίσχυσε τῆς βαρβαρότητος, ἐλευθερία δὲ ζωογόνος ἀπεδόθη εἰς τὰς ἀπ' αἰῶνων δούλας ἐλληνικὰς χώρας, τῶν ὁποίων ἤδη τὸ ἔδαφος πατεῖ ὁ δοξασμένος Ἕλλην στρατιώτης, ὁ ὑπέρμαχος φρουρὸς τῆς τιμῆς τῆς φιλτάτης πατρίδος. Τὸν θριαμβευτὴν πρωθυπουργὸν μας κ.κ. Βενιζέλον ἐπανερχόμενον, καθήκον ἔχομεν νὰ υποδεχθῶμεν ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ Σταδίῳ, καὶ ἐκεῖ, ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς πανελληνίου χαρὰς νὰ στεφανώσωμεν διὰ στεφάνου ἐκ χρυσοῦ κοτίνου τὸν ὑπέροχον πολιτικὸν ἄνδρα, τὸν διὰ μυρίων καὶ ἀληθῶς ὑπερανθρώπων ἀγῶνων ἐπιτελέσαντα καὶ ἐνσαρκώσαντα τὸ ἀπ' αἰῶνων ὄνειρον τῆς πλήρους ἐνότητος τῆς φυλῆς καὶ τοῦ γένους ἡμῶν...».¹⁶ Τὸ ψήφισμα αὐτὸ, ὕμνος στὸν Βενιζέλο, ἀς σημειωθεῖ ὅτι τὸ υπογράφει καὶ ὁ μετέπειτα Πρόεδρος τῆς πόλης (νυν Σύμβουλος) Δημήτριος Α. Χρῦσης (βλ. παρακάτω). Ἡ Κοινότης Νάξου συμμετείχε με τὸ ποσὸ τῶν 300 δραχμῶν «διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ Χρυσοῦ Στεφάνου».¹⁷

δ. Οἱ Ἀντιβενιζελικοὶ εἶχαν δηλώσει με σαφὴ τρόπο πρὶν ἀπὸ τὶς ἐκλογές τοῦ 1920 ὅτι θεωροῦσαν βασιλέα τῆς Ἑλλάδας τὸν Κωνσταντῖνο καὶ ὅτι σε περίπτωσιν νίκης τοῦς θὰ προκήρυσσαν **δημοψήφισμα** γιὰ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ στὸ θρόνο.¹⁸ Συνεπῶς, αὐτὸ ἦταν ἀναμενόμενο, σημασία ἔχει τὸ πῶς διεξήχθη.¹⁹ Προκηρύχθηκε ἀπὸ τὴν κυβέρνησις Δημητρίου Γ. Ράλλη στὶς 11 Νοεμβρίου 1920 (Φ.Ε.Κ. Α' 259) καὶ διενεργήθηκε στὶς 22 Νοεμβρίου (κατὰ τὸ Παλαιὸ Ἡμερολόγιο, δηλαδὴ στὶς 5 Δεκεμβρίου 1920 κατὰ τὸ

¹⁵ Φιλελεύθερων πεποιθήσεων.

¹⁶ Βιβλίον Πρακτικῶν Συνεδριάσεων τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου Νάξου, τῶν ἐτῶν 1919-1920. Ὑπογράφουν οἱ: Χριστόδουλος Ι. Σαραντινός, Δημήτριος Α. Χρῦσης, Ἀλέξανδρος Ἀν. Βαρότσης, Ἐμμανουὴλ Ι. Ναυπλιώτης, Μάρκος Γ. Κορακίτης.

¹⁷ Χρηματικὸν Ἐντάλμα Ταμείου Κοινότητος Νάξου, ἀριθμὸς 68/30 Ἰουλίου 1919.

¹⁸ Γκούναρ Χέρινγκ, *Τὰ πολιτικά κόμματα στὴν Ἑλλάδα 1821-1936*, τ. Β', Μορφωτικὸ Ἰδρυμα Ἑθνικῆς Τραπέζης, Ἀθῆνα 2006, 902 κ.ε.

¹⁹ Τὸ 98% τῶν συμμετασχόντων στὶς ἐκλογές ψήφισε ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Κωνσταντίνου. Τὸ δημοψήφισμα θεωρεῖται νόθο, κυρίως (α) λόγῳ τοῦ καταγραφέντος ποσοστοῦ ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς, (β) ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν ψηφοφόρων ποὺ ἀνακοινώθηκε ἦταν κατὰ 30% ἀυξημένος σε σχέση με τὶς ἐκλογές τοῦ προηγούμενου μήνα, (γ) τὸ ὑψηλὸ ποσοστὸ προϋπέθετε ὅτι ὅλοι οἱ βενιζελικοὶ ψηφοφόροι (τὸ μισὸ τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος) ψήφισαν ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Κωνσταντίνου!!!

Νέο). Οι Φιλελεύθεροι απείχαν από τη διαδικασία, με το αιτιολογικό ότι (α) δεν ήταν έντιμες οι συνθήκες της διεξαγωγής του, αλλά κυρίως (β) εκ του γεγονότος ότι ο Βενιζέλος είχε δηλώσει πριν από τις εκλογές της 1^{ης} Νοεμβρίου ότι η νίκη των φιλοβασιλικών πολιτικών δυνάμεων θα σήμαινε αυτομάτως επιστροφή του Βασιλέως.

ε. Η βασική διαφορά της **μυθολογίας** από τον **μύθο** είναι ότι η πρώτη κατασκευάστηκε, ενώ εκείνος δημιουργήθηκε, διότι είναι το μέσον διά του οποίου η πραγματικότητα αποκτά αξίες, διότι προσφέρει σκοπό ύπαρξης στο άτομο. **Ο μύθος δημιουργήθηκε ως ανάγκη της ανθρωπίνης συνείδησης να ερμηνεύσει τον κόσμο και την ύπαρξη, να εξηγήσει το άγνωστο.** Ο αναγνώστης μας κάνει τις αναγωγές του στα παραδείγματα των δύο αντιπάλων ηγετών της εργασίας μας, για να ερμηνεύσει επιτυχώς την παρουσία στην εργασία μας αυτής της μικρής παραγράφου.

2. Η Πράξις 131 του Κοινοτικού Συμβουλίου Νάξου. Ανάλυσή της

Αριθμ. 131

Το Κοινοτικόν Συμβούλιον της Κοινότητος Νάξου

Συγκείμενον εκ του Προέδρου αυτού και των κάτωθι υπογεγραμμένων μελών αυτού. Συνελθόν σήμερον **ενδεκάτην του μηνός Ιουλίου**, ημέραν Δευτέραν του 1922 έτους και ώραν 6 Μ.Μ. εις έκτακτον Συνεδρίασιν, **επί τω ακούσματι** τής υπό ευαρίθμων βενιζελικών αποπείρας προς έκφρασιν συμπαθείας προς τους έν τω παλαιώ στρατώνι καταδίκους δημοκράτας, πράξις ήτις θέτει αυτούς εκτός του Νόμου, ως ασπαζομένους ιδέας και γνώμας ανθρώπων ών αι ενέργειαι απεσχόπουν την ανατροπήν της Ελληνικής δυναστείας, και διερμηνεύον την γνώμην του ναξιακού λαού, ούτινος η προς τον λατρευτόν των Ελλήνων Άνακτα, και ολόκληρον την Δυναστείαν Αυτού αγάπη εξεδηλώθη εμπράκτως κατά την εποχήν τού υπό της καταρρευσάσης τυραννίας επιβληθέντος δικτατορικού πολιτεύματος, εξακολουθεί δε να παραμένη αύτη αμείωτος.

Αποφαίνεται Παμφηφεί.

1. Αποδοκιμάζει την πράξιν των ευαρίθμων Ναξίων βενιζελικών διά το τολμηθέν υπ' αυτών ανοσιούργημα.

2. Διαδηλοί την πλήρη αφοσίωσιν και αγάπην του Ναξιακού Λαού προς τον Λατρευτόν και ένδοξον Βασιλέα των Ελλήνων Κωνσταντίνον ΙΒ' και ολόκληρον την Δυναστείαν αυτού, παρά το πλευρόν του οποίου παραμένει φρουρός άγρυπνος του ένδόξου Ελληνικού Θρόνου, και έτοιμος να θυσιασθή εις έν μόνον νεύμα του Λατρευτού Βασιλέως του.

3. Εκφράζει την ευαρέσκειαν αυτού προς την Αστυνομικήν αρχήν Νάξου, ήτις διά της λίαν λελογισμένης ενεργείας της ματαίωσε βεβαίαν εξέγερσιν των κατοίκων, λόγω δικαίας αγανακτήσεως, συλλαβούσα τους έν λόγω βενιζελοδημοκράτας.

4. Εντέλλεται την κοινοποιήσιν του παρόντος προς τε την Αυτού Μεγαλειότητα τον Σεπτόν Βασιλέα των Ελλήνων Κωνσταντίνον, τον Εξοχώτατον Πρόεδρον της Κυβερνήσεως και τον Κύριον Εισαγγελέα των έν Σύρω Πλημμελειοδικών.

Ανατίθησι την ενέργεια των περαιτέρω τω κ. Προέδρῳ της Κοινότητος.

Αναγνωσθέν δε το παρόν ήήφισμα υπογράφεται ως έπεται.

Το Κοινοτικόν Συμβούλιον

Ο Πρόεδρος

Δημ. Α. Χρύσης

Τα μέλη

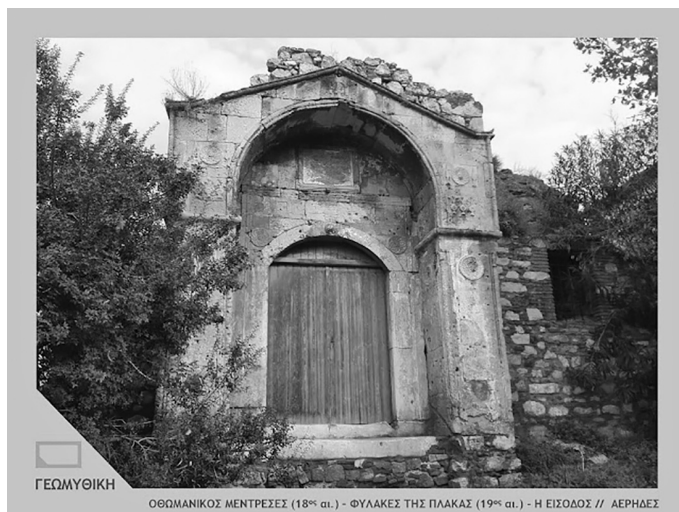
Γ. Ι. Ζαρπίνης, Γ. Ε. Βιλαντώνης, Κ. Ν. Παγώνης

Βασισμένοι στην παραπάνω υπ' αριθμόν 131 Πράξιν του Κοινοτικού Συμβουλίου της Χώρας «συνθέτουμε» την εξέλιξη των (άγνωστων στη ναξιακή βιβλιογραφία) γεγονότων του 1922 που περιγράφουμε και αναλύουμε στην παρούσα εργασία.

Οι αυθαιρεσίες των «Κωνσταντινικών» μετά την επιτυχία τους στο δημοψήφισμα ήταν αναρίθμητες. Βρήκαν την ευκαιρία να «πάρουν πίσω το αίμα τους» από τους αντιπάλους, για όσα εκείνοι είς βάρος τους διέπραξαν μετά το 1915, όταν το πνεύμα του διχασμού είχε κυριεύσει τις επιλογές των πολιτικών αρχόντων (πρωτίστως) και του λαού. Πραγματοποίησαν εκτεταμένες εκκαθαρίσεις στην Παιδεία, τη Δικαιοσύνη, την Εκκλησία, τη Δημόσια Διοίκηση και στις Ένοπλες Δυνάμεις.

Ανάμεσα στις άλλες παράνομες πράξεις τους, χάριν αντεκδικήσεως, που μας ενδιαφέρει εδώ, ήταν η απελευθέρωση δεκάδων ομοϊδεατών τους από τις φυλακές²⁰ και ο εγκλεισμός αντιπάλων σ' αυτές, π.χ. στις φυλακές του Παλαιού Στρατώνα, κοντά στην Πλατεία Μοναστηρακίου, επί της οδού Άρεως. «Στην πλατεία στο Μοναστηράκι δίπλα στον Μεντρεσέ, ήταν τότε η περίφημη φυλακή της παλιάς στρατώνας, όπως την έλεγε ο λαός»,²¹ αφού η προτέρα δεύτερη χρήση της ήταν στρατώνες του Όθωνος. Λειτουργήσε μέχρι το 1932, έτος που γκρεμίστηκε. Για τον ελληνικό δικαστικό πολιτισμό, οι φυλακές αυτές αποτελούσαν όνειδος, αφού στους χώρους της στοιβάζονταν υπό άθλιες συνθήκες περίπου 800 κρατούμενοι. Η πρώτη χρήση του χώρου ήταν παλάτι, σεράι, του Χατζή Αλή Χασεκί, του διαβόητου τούρκου διοικητή της πόλης των Αθηνών (1775-1795).

Φαίνεται, λοιπόν, ότι κάποιοι Βενιζελικοί αμέσως μετά το βασιλικό δημοψήφισμα εξέφρασαν τη δυσαρέσκειά τους και την πλήρη αντίθεσή τους προς τα διαδραματισθέντα στο εθνικό πολιτικό πεδίο. Αγνοούμε το πώς. Η «αναντρεπτική» δράση τους δεν

²⁰ Γιάννης Γιαννουλόπουλος, *Η ευγενής μας τύφλωση: Εξωτερική πολιτική και «εθνικά θέματα» από την ήττα του 1897 έως τη μικρασιατική καταστροφή*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 1999, 277.

²¹ Αντ. Δερβενιώτης, *Η Αθήνα του 1900*, Δερβενιώτειος Σχολή, Αθήναι 1964. Πρβλ. Μ. Γ. Σέρρης, *Αστική Λαογραφία. Αναπαραστάσεις της Αθήνας (1880-1896) στο συγγραφικό έργο του Μιχαήλ Μητσάκη: Χώρος, κοινωνία, πολιτισμοί, ταυτότητες*, Ηρόδοτος, Αθήνα 2016, 514 κ.ε.

καταγράφεται, ούτε καν υπαινικτικά στην *Πράξιν* 131: Αορίστως αναφέρεται ότι προέβησαν σε ενέργειες που «... απεσκόπουν την ανατροπήν της Ελληνικής δυναστείας».

Με μια διαδήλωση; Πιθανότατα, αλλά κάθε μορφή εναντίωσης προς την ανωτάτη εξουσία ή απλώς αμφισβήτησής της ή και εξύβρισή της²² αποτελούσε αφορμή και αιτία συλλήψεως των δραστών τέτοιων «εκνόμενων» πράξεων (από αμφότερες τις παρατάξεις). Ο φανατισμός και η μανία αντεκδικήσεως επιχειρούν να εκμεταλλευθούν κάθε προσφερόμενη ευκαιρία. Ο πολιτικός φανατισμός της περιόδου (και του παραδείγματος μας) τολμούμε να ισχυρισθούμε πως εγγίζει τα όρια του θρησκευτικού, σύμφωνα με όσα προαναφέραμε. Η κάθε θρησκεία, ως γνωστόν, προάγει αποκλειστικούς ισχυρισμούς αλήθειας, κατέχει τη μία και μόνη αλήθεια, υπονομεύει συνεπώς τις αλήθειες και τις αξιώσεις άλλων θρησκειών.

Αναφερθήκαμε προηγουμένως στην εξύβριση του Βασιλέως ως αιτία συλλήψεως και καταδίκης του δράστη της. Αναφέρουμε ένα σχετικό παράδειγμα από Νάξο: Τον Οκτώβριο του 1916 οι φιλοβασιλικοί του χωριού Φιλώτι αποστέλλουν στη Σύρα για να δικασθεί ένα 13χρονο αγόρι με την κατηγορία της εξύβρισης του Βασιλέως. Το εκεί *Τριμελές Πλημμελειοδικείο* το κηρύσσει ένοχο και το τιμωρεί με κράτηση δύο μηνών, χωρίς να του παράσχει την ευκαιρία της αναστολής της ποινής του, λόγω του προτέρου έν γένει βίου του. Ελήφθη υπ' όψιν των δικαστών ο πρότερος (μη έντιμος) βίος ενός 13χρονου, ο οποίος «... διά υβριστικών λέξεων “αυτός ο κερατάς ο Βασιλιάς μάς έφε-
ρεν εις αυτήν την κατάστασιν, ναι είναι πούστης, κ.λπ.” ύβρισεν, εχλεύασεν και εδυ-
σφήμισε το πρόσωπον του Βασιλέως, προσπαθήσας να διεγείρη μίσος και περιφρόνη-
σιν αυτού...».²³

Τη συμπαράστασή τους, λοιπόν, προς τους φυλακισμένους στον Μεντρεσέ εξέφρασαν κάποιοι ομοϊδεάτες τους, μια ομάδα «ευαρίθμων» (= ολίγων) Χωραϊτών δημοκρατών τον Ιούλιο του 1922, ένα μήνα πριν από την Μικρασιατική Καταστροφή. Οι υπογραφόμενοι σ' αυτήν την *Πράξιν* του Κοινοτικού Συμβουλίου αναφέρονται σε δημοκράτες των οποίων οι ενέργειες είναι καταδικαστέες, εφ' όσον συμπορεύονται με ιδέες ατόμων καταδικασμένων για απόπειρα ανατροπής της ελληνικής δυναστείας. Κρίνουμε πως θα επρόκειτο πιθανώς για κάποια πορεία διαμαρτυρίας, την οποία η άκρως φιλοβασιλική ταυτότητα των υπογραφομένων ανήγαγε σε ανατρεπτική δράση. Διερωτώμεθα: Τι μεγέθους ανατροπή του Άνακτος θα μπορούσαν να επιτύχουν οι «ευ-
αρίθμοι» Ναξιώτες δημοκρατικοί, εντός του στενού και περιορισμένου περιβάλλοντός τους... Σημασία έχει ότι με τη δράση τους συνταυτίστηκαν πλήρως με τους εγκλείστους «επαναστάτες» ομοϊδεάτες τους της Αθήνας...

Το Κοινοτικόν Συμβούλιον της Χώρας των τεσσάρων υπογραφομένων (βλ. επ' αυτού του θέματος αναλυτικά παρακάτω) θεωρεί ότι, με την σύλληψη και υποδειγματική τιμωρία των αντιδυναστικών πολιτών της Χώρας, διερμηνεύει «την γνώμην του ναξιακού λαού, ούτινος η προς τον λατρευτόν των Ελλήνων Άνακτα και ολόκληρον την Δυ-

²² Κατά τα Νοεμβριανά του 1916 ο Δ. Γληνός συνελήφθη για εξύβριση του Βασιλέως και οδηγήθηκε στη φυλακή, όπου παρέμεινε επί ένα μήνα. Ο Νικ. Πλαστήρας συκοφαντήθηκε για «περιύβριση του Κωνσταντίνου», αλλά αποκαλύφθηκε η είς βάρος του ψευδής καταγγελία.

²³ Αποφάσεις Συμβουλίου Πλημμελειοδικών του έτους 1916.

ναστείαν Αυτού αγάπη εξεδηλώθη εμπράκτως κατά την εποχήν τού υπό της καταρρευ-
σάσης τυραννίας επιβληθέντος δικτατορικού πολιτεύματος, εξακολουθεί δε αύτη να
παραμένει αμείωτος». Η διατύπωση γεννά ερωτήματα, υπονοεί νέα, άγνωστα σε μάς
γεγονότα, πιθανώς θλιβερά, αφού αναφέρεται ρητά ότι η αγάπη και η αφοσίωση του
ναξιακού λαού προς τον Άνακτα εξεδηλώθη **εμπράκτως** κατά την εποχή που επεβλήθη
το «δικτατορικόν πολίτευμα»²⁴ του Βενιζέλου.

Κατ' αρχάς, σε ποια χρονολογία μάς παραπέμπει η παραπάνω μαρτυρία; Στο
1917, έτος που η βενιζελική παράταξη ανέλαβε πλέον τη διαχείριση της τύχης της συ-
νολικής Ελλάδας (4 Ιουνίου); Ή μήπως στο 1915, στις διπλές εκλογές εκείνου του έ-
τους;

Κατά δεύτερον, μήπως το εμπράκτως παραπέμπει σε γεγονότα ανάλογα με τα πα-
ραπάνω, με δράστες υποστηρικτές του Ανωτάτου Άρχοντος Επίστρατους²⁵ εναντίον
αντιμοναρχικών Βενιζελικών; Ή εκδηλώθηκε διά μόνης της ψήφου τους, οπότε (ευτο-
χώς) θα πρέπει να υποθέσουμε πως δεν διαδραματίστηκαν εμφύλιες διενέξεις;

Τα αντίποινα κατά των Βενιζελικών της Χώρας για να γίνουν σαφέστερα αντιληπτά
θα πρέπει να συσχετισθούν, ως μια διεκλυστίδα δράσεων-αντιδράσεων, με **προηγού-
μενα γεγονότα**, όπως αυτά που επιλεκτικά παρουσιάζουμε (ή απλώς θυμίζουμε) εδώ:

♦ Η προσχώρηση της Χώρας στην *Εθνική Άμυνα*,²⁶ με τα γνωστά στη ναξιακή βι-
βλιογραφία γεγονότα σχετικά με τον τέως Δήμαρχο της πόλης Εμμανουήλ Ι. Ναυπλιώ-
τη (τέλη Νοεμβρίου 1916).²⁷

♦ Η ταυτόχρονη σύλληψη του φιλομοναρχικού αξιωματικού Μανούσου Δερλερέ,²⁸
αλλά και όσα άγνωστα επαναλήφθηκαν με κεντρικό πρόσωπο τον ίδιο αντιβενιζελικό
αξιωματικό. Αναφερόμαστε σε γεγονότα που διαδραματίστηκαν τον **Νοέμβριο** του
1919, όπως εικάζουμε μετά βεβαιότητα από την υπ' αριθμ. 71 *Πράξιν* του *Κοινοτικού
Συμβουλίου* Νάξου της 19^{ης} του ίδιου μήνα του έτους εκείνου. Σύμφωνα μ' αυτήν, το
Συμβούλιον:

– Συνήλθε σε έκτακτη συνεδρίαση, «... επί τω ακούσματι της βδελυράς συνωμοσίας
υπό Ελληνοφώνων Γερμανοβουλγάρων, οίτινες απετόλμησαν έν τω προσώπω του Λα-
τρευτού Αρχηγού της Φυλής εξοχοτάτου κ. Ελευθερίου Βενιζέλου να πλήξωσιν το υπ'

²⁴ Την επόμενη της υπογραφής της *Συνθήκης των Σεβρών* ο Ελ. Βενιζέλος εξήγγειλε στην ελληνική Βουλή
την άρση του στρατιωτικού νόμου και της λογοκρισίας και τη διενέργεια εκλογών. Τότε είχε δηλώσει:
«Κατηγορούμαι ως τύραννος, διότι εφάρμοσα τον Στρατιωτικόν νόμον και την προληπτικήν λογοκρι-
σίαν Τύπου. Και όμως, και αυτά τα δημοκρατικώτατα των εθνών, ανεγνώρισαν την έν περιπτώσει πο-
λέμου ανάγκην περιορισμού των προσωπικών ελευθεριών». Πρβλ. Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος, *Εθνι-
κός Διχασμός και Μαζική Οργάνωση*, 1. Οι Επίστρατοι του 1916, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1996, 135 κ.ε.

²⁵ Για το θέμα βλ. ενδεικτικά Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος, *Εθνικός Διχασμός και Μαζική Οργάνωση. Οι Επίστρατοι του 1916*, ό.π.· Δημ. Μιχαλόπουλος, *Η ξεχασμένη επανάσταση. Οι Έλληνες Επίστρα-
τοι και ο αγώνας τους, 1916-1920*, Πελασγός, Αθήνα 2012.

²⁶ Ψήφισμα του *Κοινοτικού Συμβουλίου* Νάξου της 4^{ης} Δεκεμβρίου 1916. Υπογράφεται από τον Πρόε-
δρό του ξυλέμπορο Γεώργιο Ν. Γαβαλλά (Φιλελεύθερο) και τα Μέλη φαρμακοποιό Δομένικο Ιωσ.
Μαρκόπολι (;), φαρμακοποιό Νικόλαο Ι. Δελλαρόκκα (Φιλελεύθερο), ιατρό Δημήτριο Π. Πάγκαλο
(Φιλελεύθερο), ιατρό Γεώργιο Δ. Αυλητή (Λαϊκό), παντοπώλη Νικήτα Ι. Καμπανέλλη (Λαϊκό), έμπο-
ρο υφασμάτων Μάρκο Γ. Κορακίτη (Φιλελεύθερο), παντοπώλη Χριστόδουλο Ι. Σαραντινό (Φιλελεύ-
θερο), κτηματία Αλέξανδρο Α. Βαρότση (Φιλελεύθερο).

²⁷ Ν. Ι. Λεβγογιάννης, *Νεότερη Ιστορία της Νάξου 1800-2000*, Αθήνα 2016, τ. β', τχ. 3, 82.

²⁸ Ομοίως.

αυτού συντελεσθέν Μέγα έργον, όπερ ως άλλος Γίγας έφερεν εις αίσιον πέρας, και να καταστήσωσιν και πάλιν την Μεγάλην Ελλάδα, το έργο των Χειρών του ενδόξου Εθνάρχου, μικράν και άσημον και υποχείριον των καταχθονίων σκοπών αυτών τε και εκείνων των οποίων τα συμφέροντα εξυπηρετούν...»,

– εξέφρασε τον «βαθύτατον αυτού αποτροπιασμόν» κατά των προαναφερθέντων «Ελληνοφώνων Γερμανοβουλγάρων» και μάλιστα εναντίον του «... Αρχηγού της σπείρας ταύτης Μανούσου Δερλερέ...»,

– διατύπωσε την ευχή να επιπέσει αμείλικτος ο πέλεκυς της Δικαιοσύνης «κατά των ανθρωπομόρφων τούτων τεράτων» και δόξασε τον Ύψιστον, «το άγρυπνον όμμα του οποίου έσωσε διά μίαν έτι φοράν την φιλότιμη ημών Ελλάδα από βεβαίου ολέθρου» στον οποίον οδηγούσαν «διά της ατίμου των πράξεως τα μίσθαρνα όργανα των απογόνων του Κρούμου». ²⁹ Την Πράξιν συνυπέγραψαν οι Χριστόδουλος Ι. Σαραντινός (Πρόεδρος), Αλέξανδρος Αντ. Βαρότσης και Μάρκος Γ. Κοραχίτης, σύμβουλοι με βενιζελική ταυτότητα, αλλά και οι φιλοβασιλικών πεποιθήσεων Δημήτριος Απ. Χρύσης και Εμμανουήλ Ι. Ναυπλιώτης.

♦ Η ανάληψη της «ηγεσίας» των Βενιζελικών της Χώρας από τον (μόλις δικαιωθέντα από την δικαστική του περιπέτεια) πρώτο Πρόεδρο της Κοινότητας Νάξου Δημήτριο Κ. Παλαιολόγο. ³⁰ Σε ανέκδοτο κείμενό του (μια υπόμνησις προς τον επιτετραμένο των Μεγάλων Δυνάμεων που επρόκειτο να επισκεφθεί τη Νάξο **στα τέλη του 1916**) διαβεβαιώνει τον λαό της Χώρας ότι «... ουδείς φρόνιμος πολίτης θα υποστή οϊανδήποτε τιμωρίας ή απελάσεως [sic]...», αν παύσει να συζητά πολιτικά ζητήματα με ύβρεις και δεν προβαίνει σε βίαιες πράξεις. Εννοείται πως ήδη κάποιοι είχαν υποστεί ανάλογες κυρώσεις...

♦ Τα της Απειράνθου. ³¹

♦ Τα Λαμιακά (και τα μετέπειτα Θηβαϊκά). Επικεντρώνουμε στα πρώτα, δηλαδή στην άρνηση της Μεραρχίας XIII (με έδρα τη Χαλκίδα και πεδίο ευθύνης μέχρι τη Θήβα και τη Λαμία) να υπακούσει στο διάταγμα της κυβέρνησης Βενιζέλου να επιστρατευθεί (αρχές 1918). Το περίγραμμα του αντιβενιζελικού κινήματος (ή απλώς της ανυπακοής) μάς δίνει ο ιστορικός Γ. Λεονταρίτης: «Το βράδυ της 19^{ης} Ιανουαρίου, οι περισσότεροι άνδρες του 2^{ου} Συντάγματος Πεζικού, που στάθμευε στη Λαμία, και ορισμένοι του στρατωνισμένου εκεί κοντά Συντάγματος Πυροβολικού πήραν τα όπλα και διέρρηξαν τις αποθήκες πυρομαχικών. Η κυβέρνηση αντέδρασε πάραυτα, στέλνοντας το Σύνταγμα Κρητών για να αποκαταστήσει την τάξη. Πολλοί από τους στασιαστές επέστρεψαν στους θαλάμους τους και κατέθεσαν τα όπλα πριν ακόμη φτάσει το Σύνταγμα Κρητών, αλλά πεντακόσια περίπου άτομα διέφυγαν στα περίχωρα». ³² Ο Κ. Γαλλής περιγράφει εκτενέστερα τα πράγματα. Επιλέγουμε από την κατατοπιστική εργασία του: «Την 9

²⁹ Ανέκδοτο κείμενο, από το Αρχείο της Κοινότητας Νάξου, φ. 17.

³⁰ Ο Μανόλης Γ. Σέργης ετοιμάζει μονογραφία για τον βίο και τη δράση του ανδρός.

³¹ Βασίλης Ν. Κολλάρος, «Η έκθεση Νικοστράτου Καλομενοπούλου για την κατάληψη των Κυκλάδων από τον στρατό της Εθνικής Άμυνας (1916-1917), Φλέα 72 (2021), 32-33 και 41-50.

³² Γ. Λεονταρίτης, *Η Ελλάδα στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, 1917-1918*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2005, 212 κ.ε. Αναλυτικότερη παρουσίαση της στάσης και της εξέγερσης βλ. στα Κ. Δ. Γαλλής, «Τα Λαμιακά του 1918. Ένα αντιπειθαρχικό κίνημα της φρουράς Λαμίας και οι συνέπειες του», *Πρακτικά 3^{ου} Συνεδριου Φθιωτικής Ιστορίας (Ιστορία, Αρχαιολογία, Λαογραφία)*, Λαμία 2007, 206-207 και στο <https://ellinoistorin.gr/?p=31074>

½ νυκτερινήν ώραν της προχθές Παρασκευής [19^{ης} Ιαν.] μέγα μέρος των ανδρών του Πεζικού Συντάγματος Λαμίας και 68 άνδρες εκ της Μοίρας του Πυροβολικού λαβόντες τα όπλα και διαρπάσαντες φυσίγγια εκ των αποθηκών διεσπάρησαν ανά την πόλιν πυροβολούντες και εκφέροντες στασιαστικές κραυγάς. Συνεπεία των ληφθέντων επιτοπίως μέτρων η τάξις αποκατεστάθη εντελώς, μεγάλου μέρους των στασιαστών επανελθόντων εις τους στρατώνας και καταθεσάντων τα όπλα πριν ή καταφθάση η στρατιωτική δύναμις, ήτις απεστάλη εξ Αθηνών και Λαρίσης και ήτις καταφθάσασα εις Λαμίαν περί την 4^{ην} μ.μ. της χθες, ετέθη αμέσως εις καταδίωξιν των υπολοίπων στασιαστών ανά τα περίχωρα όπου είχαν καταφύγει και όπου ήρχισεν η σύλληψις των». ³³ Τα γεγονότα στ' Απεράθου ωχριούν μπροστά σε όσα επακακολούθησαν εις βάρος των φιλομοναρχικών αξιωματικών, στρατιωτών, πολιτικών, κ.ά. κατηγοριών πολιτών...

Ιδού πώς αντέδρασε το Κοινοτικό Συμβούλιον Χώρας στα παραπάνω γεγονότα: Λίγες ημέρες μετά από αυτά, στις **7 Φεβρουαρίου 1918**, το Συμβούλιον, με Πρόεδρο τον Εμμανουήλ Ι. Ναυπλιώτη και παρόντες συμβούλους τους Χριστόδουλο Ι. Σαραντινό, Νικόλαο Ι. Δελλαρόκκα, Αλέξανδρο Αντ. Βαρότση, Δομένικο Ιωσ. Μαρκόπολι, Μάρκο Γ. Κορακίτη, σε έκτακτη συνεδριάσή του, αφού είχε ήδη πληροφορηθεί τα γεγονότα της Λαμίας («επί τω ακούσματι του αποτολμηθέντος κατά της Πατρίδος εγκλήματος υπό τινων στησάντων δολοφονικήν ενέδραν κατ' αυτής και καταπροδωσάντων τον όρκον των»)

– στιγματίζει τους απείθαρχους «δολοφόνους» των «Λαμιακών» και παρακαλεί την Κυβέρνηση να τους τιμωρήσει παραδειγματικά,

– εκφράζει την πλήρη αφοσίωση των συμπολιτών «προς την χαραχθείσαν και εφαρμοζομένην εθνικήν πολιτικήν της Κυβερνήσεως...» του Ελ. Βενιζέλου,

– δηλώνει ότι «... είνε έτοιμος ο Ναξιακός λαός εις πάσαν θυσίαν προς επιτυχίαν του αναληφθέντος μεγάλου αγώνος παρά το πλευρόν των γενναίων και ευεργετών Συμμάχων, ούτινος σκοπός είναι η ελευθερία των λαών και του πολιτισμού». ³⁴

♦ Τη δολοφονία (31 Ιουλίου / 13 Αυγούστου 1920) του Ίωνος Δραγούμη, ³⁵ γεγονός-τος που συγκλόνησε το πανελλήνιο.

♦ Την αντίδραση του Κοινοτικού Συμβουλίου Νάξου για την απόπειρα φολοφονίας του Ελευθερίου Βενιζέλου στο Παρίσι, μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών. Με την 92/1 Αυγούστου 1920 Πράξιν του χαίρει και συγχαίρει διά τη διάσωση τού «Ηγέτου Φυλής» και «ρίπτει εσαεί εις ανάθεμα τας δολοφόνους χείρας», τις οποίες όπλισε «αντεθνική πόρωσις». Υπογράφεται από τους Δημήτριο Α. Χρύση (Πρόεδρο), Δομένικο Ιωσ. Μαρκόπολι, Νικόλαο Ι. Δελλαρόκκα και Μάρκο Γ. Κορακίτη. ³⁶ Παραλλήλως, αποστέλεται προς το «Πολιτικόν Γραφείον Πρωθυπουργού» το παρακάτω τηλεγράφημα:

Κοινοτικόν Συμβούλιον Νάξου συνελθόν σήμερον έκτατον συνεδριάσιν επί ακούσματος στυγεράς δολοφονικής αποπείρας κατά λαοφίλους Πρωθυπουργού ημών και

³³ Κ. Δ. Γαλλής, «Τα Λαμιακά του 1918...», ό.π.

³⁴ Ανέκδοτο κείμενο. Πράξις αριθμ. 23, στο Βιβλίον Πρακτικών Συνεδριάσεων του Κοινοτικού Συμβουλίου Νάξου, των ετών 1917-1919.

³⁵ Συγκεντρωμένο το έργο του βλ. τώρα στο Άπαντα Ίωνος Δραγούμη, τ. 1-4, Έκτωρ, Αθήνα 2021.

³⁶ Αρχειώτης, «Η Κοινότητα Νάξου για την απόπειρα δολοφονίας του Ελευθερίου Βενιζέλου στο Παρίσι», *Ναξιακά Γράμματα* 46 (2023), 62-64.

διερμηνεύον γνώμην Ναξιακού λαού, εκφράζει βδελυγμίαν κατά στυγερών κακούργων οίτινες επεζήτησαν να πλήξωσιν ἐν προσώπῳ Αρχηγού μεγαλυνθείσα Πατρίδα.

Δοξάζει Ὑψιστον σώσαντα μίαν ἐτι φορὰν φιλτάτην Πατρίδα ἡμῶν.

Εὐχεται Λαοφιλεστάτῳ Πρωθυπουργῷ ἡμῶν Ελευθερίῳ Βενιζέλῳ ταχείαν ἀνάρρῳσιν ἐπ' ἀγαθῷ σύμπαντος Ἑλληνισμοῦ.

Εντέλλεται τὴν μεταβίβασιν τοῦ παρόντος τηλεγραφικῶς.

Κοινοτικὸν Συμβούλιον Νάξου.

Προεδρεύων Δημ. Χρύσης

Μ. Γ. Κορακίτης

Ν. Ι. Δελλαρόκκας

Η αφοσίωση του ναξιακού λαού προς τον βασιλέα Κωνσταντίνο εξακολουθεί να ισχύει **και** το 1922. Το απέδειξε το αποτέλεσμα τού υπέρ της επιστροφής του δημοψηφίσματος. Ο λαός της νήσου παραμένει «φρουρός άγρυπνος του ενδόξου Ελληνικού Θρόνου, και έτοιμος να θυσιασθή εις έν μόνον νεύμα του Λατρευτού Βασιλέως του», διαβάζουμε στην Πράξιν. Ήταν έτοιμος λοιπόν και το 1922 να εξεγερθεί «λόγῳ δικαίας αγανακτήσεως», αλλά η Αστυνομική Αρχή Νάξου, διά «της λίαν λελογισμένης ενεργείας της» ματαιώσε αυτήν την «βεβαίαν εξέγερσιν, συλλαβούσα τούς έν λόγω βενιζελοδημοκράτας». Με τη δράση της, δηλαδή, απεσόβησε τα χειρότερα, τις «σώμα με σώμα» πιθανόν συγκρούσεις, με ανυπολόγιστα αποτελέσματα...

3. Ποιοι ήταν οι υπογραφόμενοι στο κείμενο της Πράξεως 131;

Το κείμενο της Πράξεως υπογράφουν ο Πρόεδρος του Συμβουλίου Δημήτριος Απ. Χρύσης και τα μέλη του Γεώργιος Ε. Βιλαντώνης, Γεώργιος Ι. Ζαρμπίνης, Κων/νος Ν. Παγώνης. Τέσσερα συνολικά Μέλη, δηλαδή. Γνωρίζουμε όμως ότι κατ' εκείνην την περίοδο το Συμβούλιον ήταν θμελής,³⁷ ότι μέλη του ήταν επίσης οι Ιπποκράτης ή Ιάκωβος Ι. Εξαρχόπουλος, Στυλιανός Ν. Ζούλης, Γεώργιος Δ. Αυλητής, Αλεξάνδρος Αντ. Βαρότσης και Ιωάννης Ρουσ. Μετζητάκος.

Τα υπόλοιπα μέλη προσεκλήθησαν; Κοινοποιήθηκε νομίμως προς όλα η σχετική πρόσκληση; Σε όλες σχεδόν τις Πράξεις υπάρχει μια στερεότυπη έκφραση «... συνεπεία της υπ' αριθμ. εγγράφου προσκλήσεως του κ. Προέδρου της Κοινότητος Νάξου».³⁸ Στην 131 Πράξιν δεν αναφέρεται κάτι σχετικό...

Συνιστούσαν οι υπογραφόμενοι την έννομη πλειοψηφία ή πρόκειται για μια πραξικοπηματική απόφαση, που δεν εξέφραζε την πλειοψηφία του λαού της Χώρας, όπως πιθανότατα και όλες οι εδώ προηγούμενες αποφάσεις-ψηφίσματα της αντιπάλου παράταξης; Ο διχασμός της πολιτικοκοινωνικής ζωής της πόλης είναι εμφανής. Αρκεί κάποιος να μελετήσει τις Πράξεις του Συμβουλίου εκείνων των ημερών...

Ο Δημήτριος Απ. Χρύσης (άτομο συνδεδεμένο με την Εκκλησία και το Λαϊκό Κόμμα) και οι ομοϊδεάτες του πιστεύουν πως (με τον μαχητικό αγώνα τους εναντίον του «προδότη» Βενιζέλου και των «δαιμονικών» Μεγάλων Δυνάμεων της Αντάντ) εκπλη-

³⁷ Στις 7 Νοεμβρίου 2021 πραγματοποιήθηκαν συμπληρωματικές εκλογές για την ανάδειξη έξι Κοινοτικών Συμβούλων.

³⁸ Βλ. π.χ. την αμέσως επομένη Πράξιν υπ' αριθμ. 132 της 24^{ης} Αυγούστου 1922.

ρώνουν έναν απόλυτο σκοπό. Αγωνίζονται (ως φανατικοί ουτοπιστές) για μια απόλυτη δικαιοσύνη όπως την αντιλαμβάνονται εκείνοι. Αυτή η πεποίθηση τούς μετατρέπει σε «αγίους» και ηθικά «καθαρούς», ενώ ο,τιδήποτε διαφορετικό, που ενδέχεται να επικρατεί στην κοινωνία, ταυτίζεται, κατ' αυτούς με το ίδιο το κακό.³⁹ Κατά τον Weber, επιδιώκουν να εκπληρώσουν την εμμονή τους για εκδίκηση και την ανάγκη τους για αυτοδικαίωση.⁴⁰ Ό,τι δηλαδή πράττει, με διαφορετική άποψη για τη δικαιοσύνη, η αντίπαλή τους παράταξη της Χώρας.

Το σημαντικό με τον Χρύση είναι ότι δύο έτη πριν, όπως προαναφέραμε, υπερθεμάτιζε για τον Μεγαλουργόν Κυβερνήτην.

4. Ποια η σκοποθεσία της Πράξεως;

Τι σκοπούς επιδίωξαν όσοι συνεκάλεσαν το Κοινοτικό Συμβούλιον και συνυπέγραψαν το παραπάνω Ψήφισμα, όπως οι ίδιοι το χαρακτηρίζουν; Δηλαδή, τι επιπλέον των όσων μόλις προαναφέραμε επεδίωκαν και αυτοί και οι σύμβουλοι μιας άλλης περιόδου; Να δηλώσουν νομιμοφροσύνη προς τον Βασιλέα; Ίσως!

Η Μικρασιατική Καταστροφή που επακολούθησε άλλαξε άρδην τα δεδομένα και καθόρισε ανεξίτηλα την περαιτέρω πορεία του ελληνικού Έθνους.

³⁹ Κ. Μάνχαϊμ, *Ιδεολογία και Ουτοπία*, μτφρ. Γ. Ανδρουλιδάκης, Γνώση, Αθήνα 1997, 237.

⁴⁰ M. Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, μτφρ. Μιχ. Κυπραίος, Παπαζήσης, Αθήνα 1987, 163.